

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΗΣ Π. ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ Α΄ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΥΠΟ

ΗΛΙΑ ΒΑΣ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

I. Εἰσαγωγικά.

Ἡ Α΄ Ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Κλήμεντος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου (96 μ. Χ.) ἐνδιαφέρει, γενικῶς μὲν, τὴν ἐπιστήμην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (μαρτυρεῖ τὰς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν κατὰ τὴν μεταποστολικὴν ἐποχὴν), τῆς Πατρολογίας (εἶναι ἔργον ἐκκλησιαστικῆς προσωπικότητος), τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου (ἀντιμετωπίζει πρόβλημα διοικητικῆς φύσεως) καὶ τῆς Δογματικῆς.

Πρὸς τούτοις, ὅμως, ἐνδιαφέρει καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς Π. Διαθήκης καὶ μάλιστα τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου ταύτης.

Περὶ τοῦ Κλήμεντος καὶ τῆς ἐπιστολῆς γενικῶς καὶ διὰ τὰ ἐπὶ μέρους θέματα ἐγράφησαν πλεῖστα ὄσα¹.

II. Αἱ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκ τῆς Π. Δ. παραθέσεις.

Τὰ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης ἀποσπάσματα ἐν τῇ Α΄ Κλήμεντος καταλαμβάνουν μίαν ἑκτασιν ἐξ 197 πλήρων ἢ ἡμιπλήρων στίχων κατανεμημένων εἰς 68 ἀποσπάσματα. Ἐκαστον ἀπόσπασμα ἔχει ἑκτασιν ἀπὸ ἡμιστιχίου ἕως 17 στίχων (π.χ. Ψαλμ. 50, 3-19). Τὰ ἀποσπάσματα εἶναι τὰ κάτωθι:

Γεν. 1, 26-27. 1, 28. 2, 23. 4, 3-8. 12, 1-3. 13, 14-16. 15, 5-6. 18, 27, 22, 17.

Ἐξοδ. 2, 14. 3, 11. 4, 10. 32, 32.

1. Γενικά ἔργα, ἐκτὸς τῶν Λεξικῶν, ἐξ ὧν δύναται τις πολλὰ ν' ἀρυσθῆ εἶναι 1) Δ. Σ. Μπαλάνου, Πατρολογία. Ἀθήναι 1930. σ. 31 ἐξ. (καὶ ἐν τῷ 1ῳ τόμῳ τῆς Β.Ε.Π.Ε.Σ. Ἀθῆναι 1955. σ. 3 ἐξ.).

2. B. Altaner, Patrologie, Freiburg 1960 (6η ἐκδοσις) σ. 79 ἐξ. (ἐνθα καὶ ἡ νεωτέρα βιβλιογραφία).

Περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐπιστολῆς σημειοῦμεν ἐδῶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ad. v. Harnack ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ὑπ' ἐκείνου μεταφρασθεῖσης Α΄ Κλήμεντος (βλ. Einführung in die Alte Kirchengeschichte. Das Schreiben der Römischen Kirche an die Korinthische von der Zeit Domitians (I Clemensbrief). Leipzig 1929, σ. 5. «Der tiefste Dank, den die Christenheit der Überlieferung schuldet, bezieht sich auf die Sammlung und Bewahrung des Neuen Testaments; aber nächst diesen ist die wichtigste Urkunde, die wir aus der ältesten Kirchengeschichte empfangen haben, der sog. I Clemensbrief».

Ἄριθμ. 12, 7. 18, 27.

Δευτ. 9, 12-14. 32, 8-9. 32, 15.

Ἰησ. Ναυῆ κεφ. 2.

Α' Βασ. 2, 10. 13, 14.

Ψαλμ. 2, 7-8. 3, 6. 11, 4-6. 17, 26-27. 18, 2-4. 21, 7-9. 23, 1. 30, 19.
31, 1-2. 31, 10. 33, 12-18. 36, 35-37. 48, 15. 49, 16-23. 49, 14-15.
50, 3-19. 50, 15. 50, 19. 61, 5. 38, 32-33. 77, 36-37. 88, 21. 103, 4. 108, 30
(ἢ 117, 19). 109, 1. 117, 18. 117, 19-20. 138, 7-8. 140, 5.

Ἰώβ 1, 1. 4, 16-18. 4, 19-21. 5, 1-5. 5, 17-23. 11, 2-3. 14, 4-5. 15, 15-16.
19, 26. 38, 11.

Παροιμ. 1, 23-33. 2, 21-22. 3, 12. 20, 27.

Σοφ. Σολ. 2, 24. 12, 12.

Ἦσ. 1, 16-20. 3, 5. 6, 3. 26, 20. 29, 13. 40, 10. 53, 1-12. 54, 8. 60, 17.
62, 11. 66, 2.

Ἰερ. 9, 22.

Ἰεζ. 33, 11. 48, 12.

Δαν. 7, 10.

Μαλ. 3, 1.

Ἡ καθ' ἕκαστον βιβλίον τῆς Π. Δ. ἕκτασις τῶν ἀποσπασμάτων ἔχει
ὡς ἀκολούθως:

Γένεσις,	ἀποσπάσματα	:	9	στίχοι	:	18
Ἐξοδος,	»	:	3	»	:	4
Ἄριθμοί,	»	:	2	»	:	2
Δευτερονόμιον,	»	:	3	»	:	6
Ἰησοῦς Ναυῆ,	»	:	1	»	:	..
Ψαλμοί,	»	:	24	»	:	82
Ἰώβ,	»	:	7	»	:	30
Παροιμίαι,	»	:	4	»	:	14
Σοφία Σολομώντος,	»	:	2	»	:	2
Ἡσαΐας,	»	:	10	»	:	30
Ἰερεμίας,	»	:	1	»	:	1
Ἰεζεκιήλ,	»	:	2	»	:	2
Μαλαχίας,	»	:	1	»	:	1
Α' Βασ.,	»	:	2	»	:	2
Δανιήλ,	»	:	4	»	:	1

Οὕτω, σαφῶς, συνάγεται, ὅτι ὁ Κλήμης χρησιμοποιοεῖ καὶ τὰς τρεῖς
κατηγορίας τῶν βιβλίων τῆς Π. Δ., ἤτοι τὸν Νόμον (תורה), τοὺς Προ-
φήτας (נביאים) καὶ τὰ Ἀγιόγραφα (כתובים).

Ταξινομοῦντες τὰς παραθέσεις, κατὰ σειράν, ἀναλόγως τῆς ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος πυκνότητος χρήσεως ἔχομεν:

- 1) Ψαλμοὶ (στίχ. 82). 2) Ἡσαίας (στίχ. 30). 3) Ἰώβ (στίχ. 30).
 4) Γένεσις (στίχ. 18). 5) Παροιμ. (στίχ. 14). 6) Δευτερ. (στίχ. 6).
 7) Ἔξ. (στίχ. 4). Ἰεζ. (στίχ. 2). 9) Ἀριθμ. (στίχ. 2). 10) Σοφ. Σολ. (Στίχ. 2). 11) Α' Βασ. (στίχ. 2). 12) Ἱερ. (στίχ. 1). 12) Μαλαχ. (στίχ. 1).

Ἡ προτίμησις τοῦ συγγραφέως πρὸς ὀρισμένα βιβλία καὶ ἡ πυκνότερα χρησιμοποίησις τούτων ὀφείλεται α) Ταῦτα λόγῳ περιεχομένου, προσφέρονται διὰ τὸ ὑπὸ διαπραγματέουσιν θέμα. β) εἶναι περισσότερον ἄλλων γνωστὰ τῷ συγγραφεῖ, λόγῳ τῆς πυκνότερας χρήσεως τούτων ἐν τε τῇ θείᾳ λατρείᾳ καὶ τῷ ἱερῷ κηρύγματι.

III. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν παραθέσεων.

α) Συνδέσεις. Τὰ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης χωρία συνάπτονται πρὸς τὸ κείμενον εἰσαγόμενα διὰ διαφόρων συνδετικῶν προτάσεων. Αὗται, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν εἶναι τυπικαὶ συνδετικαὶ ἐκφράσεις, ἀλλ' ἀποτελοῦν φυσικὰς μεταβάσεις εἰς τὸ κείμενον τῆς Π. Διαθήκης. Οὕτω χρησιμοποιοῦνται:

- « Καὶ ἐπετελέσθη τὸ γεγραμμένον... (κ. III, 1).
 » Γέγραπται γὰρ οὕτως ... (κ. IV, 1).
 » ἐν τῷ ἀκοῦσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὁμοφύλου... (κ. IV, 10).
 » καὶ ἠλλοίωσεν τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀδὰμ... (κ. VI, 3).
 » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δεσπότης τῶν ἀπάντων περὶ μετανοίας ἐλάλησεν μετὰ ὄρκου... (κ. VIII, 2).
 » Προστιθεὶς καὶ γνώμην ἀγαθὴν... (κ. VIII, 2).
 » καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως... (κ. VIII, 4).
 » Λέγει γὰρ αὐτῷ... (κ. X, 2).
 » Καὶ πάλιν ἐν τῷ διαχωρισθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Λῶτ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς... (κ. X, 9).
 » Καὶ πάλιν λέγει... (κ. X, 6, XVII, 6 XIV, 5 XV, 4 LII, 3 LVI, 6).
 » Λέγει γὰρ τῷ πνεῦμα τὸ ἅγιον... (κ. XIII, 1).
 » Φησὶν γὰρ ὁ ἅγιος λόγος... (κ. XIII, 4).
 » γέγραπται γὰρ... (κ. XIV, 4 XXXIX, 3 XLVI, 2 L, 4, 6).
 » λέγει γὰρ που... (κ. XV, 5 XXI, 2 XXVI, 2).
 » Καθὼς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ αὐτοῦ ἐλάλησεν φησὶν γὰρ... (κ. XVI, 2).
 » Καὶ πάλιν αὐτὸς φησὶν... (κ. XVI, 15).
 » Καὶ λέγει ἀτενίζων εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ταπεινοφρονῶν... (κ. XVII, 2).
 » Ἐπι δὲ καὶ περὶ Ἰώβ οὕτως γέγραπται... (κ. XVII, 3).
 » Ἄλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορεῖ λέγων... (κ. XVII, 4).
 » Ἄλλ' εἶπεν ἐπὶ τῆς βάτου χρηματισμοῦ αὐτῷ διδομένου... (κ. XVII, 5).

- » Πρὸς δὲ εἶπεν ὁ Θεὸς... (κ. XVII, 1).
 » Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει πρὸς τὸν Θεόν... (κ. XVIII, 2).
 » Εἶπεν γάρ... (κ. XX, 7).
 » Καὶ γὰρ αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς...
 (κ. XXII, 1).
 » Ἡ γραφὴ αὕτη, ὅπου λέγει... (κ. XXIII, 3).
 » Συνεπιμαρτυρούσης καὶ τῆς γραφῆς ὅτι... (κ. XXIII, 5).
 » Καὶ... (κ. XXVI, 2).
 » Καὶ πάλιν Ἰώβ λέγει (κ. XXVI, 3).
 » Λέγει γὰρ που τὸ γραφεῖον... (κ. XXIII, 2).
 » Οὕτω γὰρ γέγραπται... (κ. XXIX, 2).
 » Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει... (κ. XXIX, 2).
 » Θεὸς γάρ, φησὶν... (κ. XXX, 2).
 » Λέγει γάρ... (κ. XXX, 1 XXXIV, 8).
 » Ὡς ἐπαγγειλαμένου τοῦ Θεοῦ ὅτι... (κ. XXXII, 2).
 » Οὕτως γὰρ φησὶν ὁ Θεός... (κ. XXXIII, 5).
 » Ταῦτα οὖν πάντα τελειώσας ἐπήνεσεν αὐτὰ καὶ ἠλόγησεν καὶ εἶπεν...
 (κ. XXXIII, 6).
 » Προλέγει γὰρ ἡμῖν... (κ. XXXIV, 3).
 » Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ... (κ. XXXIV, 6 XXXV, 7).
 » Γέγραπται γὰρ οὕτως... (κ. XXXIV, 3).
 » Ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ αὐτοῦ οὕτως εἶπεν ὁ Δεσπότης... (κ. XXXVI, 4).
 » Καὶ πάλιν λέγει πρὸς αὐτόν... (κ. XXXVI, 5).
 » Οὕτως γὰρ που λέγει ἡ γραφὴ... (κ. XLII, 5).
 » Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει... (κ. XLVI, 3).
 » Καθὼς γέγραπται... (κ. XLVIII, 2).
 » Φησὶν γὰρ ὁ ἐκλεκτὸς Δαυὶδ... (κ. LII, 2).
 » Εἶπεν πρὸς αὐτόν ὁ Θεός... (κ. LIII, 2).
 » Οὕτως γὰρ φησὶν ὁ ἅγιος λόγος... (κ. LVI, 3).
 » , φησὶν ... (κ. LVI, 3).
 » οὕτως γὰρ λέγει ἡ πανάρετος σοφία... (κεφ. LXII, 3).

β). Χρῆσις τοῦ κειμένου. Ἡ χρῆσις ἀποσπασμάτων ἐξ ἄλλων βιβλίων, κατὰ τὴν σύνταξιν μιᾶς συγγραφῆς, γίνεται εἴτε ἐκ στήθους, προϋποθέτουσα οἰκειότητα τοῦ συγγραφέως πρὸς τὸ κείμενον, εἴτε κατ' ἀντιγραφὴν ἐκ τοῦ βιβλίου, ἐξ οὗ τις παραθέτει. Εἰς τὴν ὑπ' ὄψιν ἐπιστολὴν ὁ Κλήμης Ρώμης παραθέτει ἐκ τῆς Π. Διαθήκης τεμάχια α) ἐκτάσεως ἀπὸ ἡμιστιχίου ἕως 17 στίχων κατὰ σειρὰν ἐκ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου καὶ β) προερχόμενα ἐκ συρραφῆς στίχων διαφόρων κεφαλαίων καὶ βιβλίων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες ἐγνώριζον καὶ ἐχρησιμοποιοῦν τὴν Ἀγίαν Γραφήν ἐκ στήθους, εἰς τοῦτο συνετέλει οὐ μόνον ἡ κατ' ἰδίαν μελέτη, ἀλλὰ προσέτι α) ἡ πυκνὴ τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ χρῆσις (Ψαλμοί, Προφητεῖαι κ.λ.π.) καὶ β' ἡ χρῆσις τῆς Ἀγ. Γραφῆς εἰς τὸ κήρυγμα (συνήθως ἢ ἐκ στήθους ἐκφώνησις στίχων καὶ τεμαχίων)¹.

Διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κλήμεντος εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως ἡ ἐκ στήθους χρῆσις τῶν βιβλικῶν ἀποσπασμάτων. Τοῦτο βεβαιοῖ καὶ δλόκληρος σειρὰ ἀποσπασμάτων ἀποτελουμένων ἐκ στίχων διαφόρων κεφαλαίων καὶ βιβλίων (μωσαϊκόν).

1) Γεν. 15, 5β + 22, 17. 2) Ἔξ. 3,11 + 4, 10. Δευτερ. 9, 12-14 + Ἔξ. 32, 32. 4) Ψαλμ. 49, 14-19 + 50,15. 5) Ψαλμ. 77, 36-37 + 30, 19 + 11, 4-6. 6) Ψαλμ. 108, 30 (ἢ 117, 19) + 68, 32-33. Ψαλμ. 33, 12-18 + 31,10. 8) Ἰώβ 4, 16-18 + 15, 15-16 + 4, 9-21 + 5, 1-5. 9) Ψαλμ. 88, 21 + Ἦσ. 54, 8 + Α' Βασ. 13,14.

Αἱ παραθέσεις εἶναι ἐνίοτε συνδεδεμέναι μετὰ χωρίων τῆς Κ. Διαθήκης (Σοφ. Σολ. 12, 12 + Ἐφεσ. 6, 10 καὶ Ἦσ. 40,10 + 62,11 + Ἀποκ. 22,12). Ἄλλοτε πάλιν αἱ ἐκ τῆς Π. Δ. παραθέσεις φέρουν διαυγῆ τὰ ἔχνη τῆς ἐπιδράσεως τῆς Κ. Δ. (Ψαλμ. 3, 6 + Πράξ. Ἀποστ. 18, 10· Ψαλμ. 88, 21 + Ἦσ. 54, 8 + Α' Βασ. 13, 14 + Πράξ. Ἀποστ. 13,22). Τρίτη δὲ κατηγορία χωρίων τῆς Π. Δ. ἔχουν τὴν μορφήν τῆς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ παραθέσεως τούτων (Ἀριθ. 12,7 = Ἐβρ. 3,5· Ἦσ. 29,13 = Μάρκ. 7,6· Ἰερεμ. 9, 22-23 = Α' Κορ. 1, 31 ἢ Β' 10,17)².

IV. Αἱ ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ἀποκλίσεις τῶν παραθέσεων.

Τὸ κείμενον τῆς Π. Διαθήκης τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοεῖ ὁ Κλήμης εἶναι τὸ τῶν Ο'. Τοῦτο διαπιστοῦται ὄχι μόνον ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων καὶ μάλιστα ἐκείνων, ἅτινα, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀποκλίσεως, ἀνήκουν εἰς τὴν ἑλληνικὴν (ἀλεξανδρινὴν) μετάφρασιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὕφους γενικῶς τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι σαφῶς ὑπὸ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ἐπηρεασμένον³. «Εἰς

1. Ἡ πιστὴ διατήρησις ἐνὸς κειμένου εἰς τὴν μνήμην ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρθῆς ἀπομνημονεύσεως καὶ τῆς ἐπαναλήψεως (αἱ μελέται εἰς μνήμην σώζουσι τῶ ἐπαναμνησκείν) Ἀριστ. περὶ Μνήμης καὶ Ἀναμνήσεως 2. 451 12). Διὰ τοῦτο τὰ ἀναγνωσκόμενα εἰς τὴν λατρείαν διατηροῦνται πιστότερον καὶ εἶναι ἐκτενέστερα Ψαλμ. 49, 16-23 (στίχ. 8)· 33,12-18 (στίχ. 11)· 50,3-19 (στίχ. 17)· Ἰώβ 5,17-26 (στίχ. 10)· Παροιμ. 1,23-33 (στίχ. 11).

2. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν W. Wrede, Untersuchungen zum Ersten Klemensbriefe σ. 74.

3. Βλ. A. Harnack, Der erste Klemensbrief, Περὶ τῶν ἀπηχέσεων τῆς Π.Δ. εἰς τὴν ἐπιστολὴν βλ. W. Wrede, Untersuchungen zum Ersten Klemensbriefe. Göttingen 1891 σ. 62 ἐξ.

τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Κλήμεντος λέγει ὁ Harnack «τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα ὁμιλεῖ τὴν γλώσσαν τῆς Π. Διαθήκης»¹.

Αἱ παραθέσεις, ὅμως, ἐν τῇ Α' Κλήμεντος ἀποκλίνουν ὅτε μὲν ἐλαφρῶς, ὅτε δὲ σοβαρῶς τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'.

α) Τὰ αἰτία τῶν ἀποκλίσεων. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν παραθέσεων συνάγεται ὅτι ὁ Κλήμης, ἄριστος γνώστης τῆς τε Π. καὶ Κ. Διαθήκης ὧν, κινεῖται μετὰ μεγάλης ἐλευθερίας εἰς τὰς δύο Διαθήκας, παραθέτων (ἐξ ἀμφοτέρων) στίχους ἐκ διαφόρων κεφαλαίων καὶ βιβλίων. Ταῦτα πάντα χαράσσει ὁ ἰσχυρὸς κάλαμος τούτου ἐν ἀρμονικῇ συνδέσει πρὸς ἄλληλα ἀφ' ἑνός, καὶ πρὸς τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἀφ' ἑτέρου. Οὕτω, σκοπιμῶς, παραλείπει λέξεις, λεξίδια ἢ προσθέτει μεταβάλλει τὸν χρόνον ἢ τὸ πρόσωπον τοῦ ῥήματος· ἀλλάσσει τὴν πτώσιν ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος. Ἐκτὸς τούτων, ἡ Π. Δ. εἶναι γνωστὴ εἰς τὸν Κλήμεντα, ἐν μέρει, κατὰ τὴν μορφήν, ἣν ἔχουν αἱ ἐκ ταύτης παραθέσεις εἰς τὴν Κ. Διαθήκην καὶ τὰς χρησιμοποιοῦ². Παραθέτει ἐνίοτε ἐκ τῆς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ κειμένης Π. Διαθήκης³.

β) Ἀποκλίσεις. Ἐκτὸς 12 χωρίων (Γεν. 1,28· 2,23· 18,27· Παροιμ. 3,12. Σοφ. Σολ. 2,24. Ψαλμ. 2,7-8· 17, 26-27· 23,1· 61,5· 109,1· 117,18, 19-20), ἅτινα οὐδεμίαν ἀπόκλισιν ἐκ τοῦ κειμένου τῶν Ο' παρουσιάζουν, ὑφίσταται μία μακρὰ σειρὰ χωρίων, ἅτινα εἶναι φορεῖς ἐλαφρῶν ἢ σοβαρῶν ἀποκλίσεων.

Εἶδη ἀποκλίσεων. α) Ὁρθογραφικὰ σφάλματα ἢ σφάλματα μνήμης παρατηροῦνται εἰς : Γεν. 4,5,6· 13,14· 22,17. Παροιμ. 1,27. Ἰωβ 4,17,19· 5,21. Ψαλμ. 31,1· 36,37.

β) Ἀλλαγὴ χρόνου, προσώπου, ἀριθμοῦ καὶ πτώσεως παρατηροῦνται εἰς: Γεν. 22,17· 4, 5. Δευτ. 2,21. Ἡσ. 1,16· 3,5· 6,3· 29,13· 53,6. Ἰωβ 4,19· 5,3. Ψαλμ. 21,7· 31,2· 33,18· 31,10· 36,36· 48,15· 49,23· 11,6· 103,4· 140,5.

γ) Ἀντικατάστασις μιᾶς λέξεως ἢ περισσοτέρων 1) δι' ἀντωνυμίας συνεπεῖα τῆς μετ' ἄλλων στίχων ἢ τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς συνδέσεως: Ψαλμ. 68,32.

2) δι' ἄλλης λέξεως: Γεν. 4,3· 12,1-2. Ἐξ. 2,14· 3,11. Δευτερ. 9,14. Παροιμ. 2,22. Ἡσ. 6,3· 53,3· 53,8. Ἰωβ 15,15· 4,21. Ψαλμ. 49,21· 11,6· 77,36.

1. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 57 «Der heilige Geist aber redet die Sprache des A. Testaments».

2. Περὶ τῶν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ παραθέσεως τῆς Π. Διαθήκης βλ. Π. Ι. Μπρατσιώτου, Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ἡ μετάφρασις τῶν Ο', ἐν Θεολογία τόμ. Γ' (1925) σελ. 189-216.

3. Ἀναλυτικῶς βλ. κατωτέρω εἰς τὰς συνοδευούσας τὸ κείμενον τῶν παραθέσεων σημειώσεις.

δ) Ἀλλαγὴ τῆς ἐν τῷ στίχῳ σειρᾶς τῶν λέξεων: Γεν. 1,26· 12,3. Ἔξοδ. 4,10. Ἦσ. 29,13· 53,5,10· 66,2. Δανιήλ 7,10. Ἰώβ 1,1· 5,1· 5,19. Ψαλμ. 18,4· 36,36· 50,15, 17.

ε) Προσθήκη λέξεων καὶ λεξιδίων: Γεν. 15,5. Ἔξ. 4,10. Ἀριθ. 12,7. Δευτ. 9,12. Παροιμ. 1,33. Σοφ. Σολ. 12,12. Ἦσ. 53,3,8. Ἰώβ 5,21. Μαλ. 3,1. Ψαλμ. 18,3· 49,15,22· 50,19· 30,19· 140,5.

ς') Σύντμησις τοῦ στίχου 1) διὰ παραλείψεως λέξεων ἢ λεξιδίων: Γεν. 1,27· 4,4,6· 12,3· 13,15· 15,5-6. Ἔξ. 3,11. Δευτ. 32,9. Παροιμ. 1,27. Σοφ. Σολ. 12,12. Ἦσ. 6,3. 40,10. Ἱερ. 9,22-23. Ἰώβ 1,1· 4,21· 5,4,17,21, 25· 11,2. Ψαλμ. 77,36.

2) Δι' ἐλευθέρας (περιληπτικῆς) ἀποδόσεως τοῦ στίχου: Ἀριθ. 12,7· 18,27. Ἔξ. 32,31-32. Δευτ. 32,15. Ἱησ. Ναυῆ κεφ. 2 (ἐν κεφ. 12) Παροιμ. 20,27. Ἱεζ. 33,11. Ἰώβ 14,4-5· 19,26· 38,11. Μαλαχ. 3,1. Ψαλμ. 138,7-8.

V. Τὸ κείμενον τῶν παραθέσεων μετὰ σημειώσεων καὶ παρατηρήσεων.

Γενέσ. 1, 26-27.

26 ...ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν...

27 καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον... ..

ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς.

(Α' Κλήμ. 23. Β.Ε.Π.Ε.Σ.=Βιβλ. Ἑλλ. Πατ. καὶ Ἑκκλ. Συγγρ. 1,26)*

Γενέσ. 1,28.

28 ...ἀξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε...

(Α' Κλήμ. 23. ΒΕΠΕΣ 1,26)

Γενέσ. 2,23.

23 ...τοῦτο νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου...

(Α' Κλ. 4. ΒΕΠΕΣ 1,15)

Γενέσ. 4, 3-8

3 Καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας ἠνεγκεν Κάϊν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Θεῷ

1,26. Ἀλλαγὴ τῆς σειρᾶς τῶν λέξεων. πρβλ. Rahlfs, Septuaginta, καὶ Genesis, Stuttgart 1926 «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν».

1,27. Σύντμησις τοῦ στίχου. //Ο' «κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν».

* Αἱ παραπομπαὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ κεφάλαια τῆς Ἐπιστολῆς (εἰς τὸ κείμενον χρησιμοποιεῖται ἡ λατινικὴ ἀριθμητικὴ), καὶ εἰς τὸν καὶ ἀριθμὸν σελίδος τοῦ αὐτοῦ ἐκδόσεως Ἀπ. Διακονίας.

Στίχ. 3. Οἱ Ο' ἔχουν «Κυρίω» ἀντὶ «Θεῷ» πρβλ. A. Rahlfs, Genesis, 1962.

- 4 Καὶ Ἄβελ ἤνεγκεν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτό-
κων τῶν προβάτων | καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν.
Καὶ ἐπέϊδεν ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἄβελ καὶ ἐπὶ
τοῖς δώροις αὐτοῦ.
- 5 ἐπὶ δὲ Κάιν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ
προσέσχεν. Καὶ ἐλυπήθη Κάιν λίαν καὶ συνέ-
πεσεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.
- 6 Καὶ εἶπεν ὁ | Θεὸς πρὸς Κάιν: ἵνατί περι-
λυπος ἐγένου, καὶ ἵνατί συνέπεσεν τὸ πρό-
σωπόν σου;
- 7 Οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλης,
ἡμαρτες; ἡσύχασον πρὸς σέ ἡ ἀποστροφή αὐ-
τοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ.
- 8 Καὶ εἶπεν Κάιν πρὸς Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.
Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶ-
ναι αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ ἀνέστη Κάιν ἐπὶ Ἄβελ
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν.

(Α' Κλ. 4 ΒΕΠΕΣ 1,4)

Γενέσ. 12, 1-3

- 1 ...ἀπελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγε-
γενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου...
... εἰς τὴν γῆν ἣν ἂν σοὶ δείξω
- 2 Καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ εὐλογήσω σε
καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένος
- 3 Καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε καὶ καταρά-
σομαι τοὺς καταρωμένους σε, καὶ [εὐλογηθήσονται]
ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.

(Α' Κλ. 10 ΒΕΠΕΣ 1,17)

4. Κατὰ τοὺς Ο' προσθετόν τὸ «αὐτοῦ» μετὰ τὸ «τῶν προβάτων».

5: Οἱ Ο' «ἐλύπησεν» Μόνον ὁ Κλήμης «τῷ προσώπῳ» Α' Μ Ο 75 g 3. Πρβλ. Α. Rahlfs, ἔνθ' ἄνωτ.

6. Κατὰ τοὺς Ο' προσθ. «κύριος» πρὸ τοῦ «ὁ Θεός». «τῷ Κάιν» Πρβλ. καὶ Rahlfs, ἔνθ' ἄνωτ.

*Ἐχομεν σύντημῃσιν, ἀλλαγὴν πτώσεως καὶ λέξεων.

12,1. Ο' «ἔξελεθε». Ἀπόκλισις. Ὁφείλεται εἰς μνημ. σφάλμα ἢ ἐλευθέραν χρῆσιν;

12,2. Ο' «εὐλογητός». Ἀντικατάστασις.

12,3. Ἀλλαγὴ τῆς σειρᾶς, Ο' «καὶ τοὺς καταρωμένους σε καταράσομαι». Ο' «ἐνευλογηθήσονται». Ἀντικατάστασις.

Γενέσ. 13, 14-16

- 14 ... ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς σου [ἴδε] ἀπὸ τοῦ
τόπου οὗ νῦν σὺ εἶ πρὸς βορρᾶν καὶ λίβα καὶ
ἀνατολάς καὶ θάλασσαν·
- 15 ὅτι πᾶσαν τὴν γῆν ἣν σὺ ὄρᾳς, σοὶ δώσω αὐτὴν
καὶ τῷ σπέρματί σου ἕως | αἰῶνος.
- 16 Καὶ ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς
γῆς· εἰ δύναται τις ἐξαριθμῆσαι τὴν ἄμμον
τῆς γῆς, καὶ τὸ σπέρμα σου ἐξαριθμησεται.

(Α' Κλ. 10. ΒΕΠΕΣ 1,17)

Γενέσ. 15, 5-6

5. Ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ εἶπεν αὐτῷ ἀνά-
βλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, εἰ δυνήσῃ
ἐξαριθμῆσαι αὐτούς· ... οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου.
- 6 ...ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς
δικαιοσύνην.

(Α' Κλ. 10 ΒΕΠΕΣ 1,17)

Γενέσ. 18,27

- 27 ...ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός.

(Α' Κλ. 17 ΒΕΠΕΣ 1.20)

Γενέσ. 22, 17

- ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡς οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ.

(Α' Κλ. 32 ΒΕΠΕΣ 1,25)

Ἐξῆδ. 2, 14

- 14 Τίς σέ κατέστησεν κριτὴν ἢ δικαστὴν ἐφ'
ἡμῶν; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὄν τρόπον
ἀνείλες ἐχθὲς τὸν Αἰγύπτιον ;

(Α' Κλ. 4 ΒΕΠΕΣ 1, 14)

13,14. Ο' «ιδέ». ὀρθογραφικόν.

13,15. Ο' «τοῦ». Σύντμησις.

15,5. Προσθήκη «ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ».

Τὸ ὑπονοούμενον ὑποκαείμενον «ὁ Θεὸς» τίθεται πρὸς διασάφην. Τὸ ἀντικείμενον
«τὸν Ἀβραάμ» τίθεται εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐμπροσθέντος «αὐτόν».

Ο' «καὶ εἶπεν». Σύντμησις.

15,6. Ο' «καὶ ». Σύντμησις.

22,17 Ἐδῶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Κλήμεντος συνάπτονται δύο διάφοροι στίχοι τῆς Γε-
νέσεως, ὁ 15, 5β «καὶ εἶπεν οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου», καὶ ὁ 22,17 «... ὡς
τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ...». Ἡ ἀλλαγὴ τῆς πτώσεως τοῦ 22,17 ἀπὸ αἰ-
τιατικῆς εἰς ὀνομαστικῆν προήλθεν ἐκ τῆς συνδέσεως μετὰ τοῦ 15, 5 β. Ἀποτελεῖ, συ-
νεπῶς, ὁ στίχος οὗτος ἓν, ἐκ πρώτης ὄψεως ἀθέατον, μωσαϊκόν.

2,14 Οἱ Ο' (Β) ἔχουν ἀντὶ «κριτὴν» «ἀρχοντα». Συνδέουν δὲ τοῦτο μετὰ τοῦ ἐπο-
μένου «δικαστὴν» διὰ συνδετικῶ «καὶ» καὶ ὄχι διαζευκτικοῦ «ἢ».

Τὸ «κριτὴν» δὲν ἀποδίδει τὸ ἐβραϊκόν **קריט**

Τὸ «κριτὴν» καὶ τὸ διαζ. «ἢ» εἶναι ἀποκλίσεις μόνον ἐδῶ ἀπαντῶσαι. Πρβλ. καὶ Α.Ε.

Ἐξόδ. 3, 11· 4, 10

3,11 ...τίς εἰμι, ὅτι με πέμπεις;

4,10 ...ἐγὼ δὲ εἰμι ἰσχυρόφωνος καὶ βραδύγλωσσος.

(Α' Κλ. 17 ΒΕΠΕΣ 1,20)

Ἀριθμ. 12, 7

... πιστὸς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

(Α' Κλ. 17 ΒΕΠΕΣ 1,20)

... πιστὸς θεράπων ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ.

(Α' Κλ. 43 ΒΕΠΕΣ 1,30)

Brook—N. Mac Lean, The Old Testament in Greek Vol. I. Part. II. Exodus and Leviticus, Cambridge 1909. καὶ A. Rahlfs, Septuaginta 1935.

3,11. Ο' (Β') «τίς εἰμι ἐγώ». Μόνον ὁ Κλήμης Ρώμης «ἔτι με πέμπεις;» ἀντὶ Β «ἔτι πορεύσομαι» (Μασ. : $\text{ἦ\textit{ῆ}}$)

4,10. Ἀλλαγὴ τῆς σειρᾶς τῶν λέξεων. Ὁ Βατικανὸς «...ἰσχυρόφωνος καὶ βραδύγλωσσος ἐγὼ εἰμι». Πρβλ. A. Brook—McLean, ἐνθ' ἄνωτ. Τὸ «δὲ» προσθήκη.

12,7. Ο' «οὐχ οὕτως ὁ θεράπων μου Μωϋσῆς ἐν ὄλω τῷ οἴκῳ μου πιστὸς ἐστίν».

Τὰ ἀνωτέρω ἀποσπάσματα προέρχονται ἐκ τοῦ στίχου 12,7 τῶν Ἀριθμῶν. Συγκρινόμενα μὲν πρὸς ἄλληλα διαφέρουν ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν, πρὸς δὲ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' συγκρινόμενα, διαφέρουν τόσον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν ὅσον καὶ πρὸς τὴν σειρὰν τοῦ κειμένου. Ἡ διαφορὰ αὕτη προδίδει α) τὴν ἐλευθερίαν μεθ' ἧς ὁ Κλήμης κάμνει χρῆσιν τῶν ἐκ τῆς Π. Δ. τεμαχίων, τὰ ὁποῖα πάντοτε πρὸς τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἀρμονικῶς συνάπτει. — ἡ ἐλληνομάθεια ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν τὴν πλαστικὴν σύνδεσιν κειμένου καὶ παραπομπῶν. β) τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διατρέχει τις, ἐὰν σπεύσῃ καὶ θεωρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν μεθ' ἧς χρησιμοποιοῦνται ἢ μετάφρασις τῶν Ο', ὡς ἄλλην μετάφρασιν. Σύγκρισις πρὸς τὸ Ἐβραῖον 3,5 δίδει ἐξήγησιν τῆς μορφῆς τοῦ στίχου. Ὁ Κλήμης, ἂν καὶ ἄριστος γνώστης τῆς Π. Διαθήκης, χρησιμοποιοῦν, ὁσάκις τοῦτο εἶναι δυνατόν, τὰς ἐκ ταύτης παραπομπὰς κατὰ τὴν ἐν τῇ Κ. Δ. μορφήν τούτων. Οὕτως ἀκολουθεῖ τὸν Ἀπ. Παῦλον καὶ τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς τῆς Κ. Διαθήκης Πρβλ. Π. Ι. Μπρατσιώτου, Ὁ Ἀπόστολος Πάυλος καὶ ἡ μετάφρασις τῶν Ο' σ. 201 ἐξ. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ δις παρατιθέμενον χωρίον τῶν Ἀριθμῶν 12,7 παρουσιάζεται ὑπὸ διφόρον μορφήν εἰς ἑκατέραν τῶν παραθέσεων, ἀποκλίνουσαν τῶν Ο', μαρτυρεῖ ὄχι μόνον περὶ τῆς ἐλευθερίας, μεθ' ἧς ὁ Κλήμης χρησιμοποιοῦν τὰς παραθέσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀστήρικτον τῆς ἐκδοχῆς περὶ ὑπάρξεως ἑτέρων, πλὴν τῶν Ο', μεταφράσεων, ὧν χρῆσιν ποιεῖται. Κατὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὁμιλοῦν προσέτι α) Αἱ ἐκτεταμένα παραθέσεις κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' π.χ. Ψαλμ. 49,16-23/33,12-18/50,3-19/Γωβ 5,17-26/Παροιμ. 1,23-33. Ἀσφαλῆς διαπίστωσις ὑπάρξεως ἄλλης ἢ ἄλλων μεταφράσεων δέον νὰ στηρίζεται πρῶτον εἰς τὰ ἐκτενῆ ἀποσπάσματα. β) Τὸ κείμενον τῆς Α' πρὸς τὴν Ἐκκλησιαν τῆς Κορίνθου ἐπιστολῆς τοῦ Κλήμεντος εἶναι ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς γλώσσης τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ἐπηρεασμένον. (Πρβλ. Ad. v. Harnack, Der erste Klemensbrief. Eine Studie zur Bestimmung des Charakters des ältesten Heidenthums. Berlin 1909, σελ. 57, ὑποσ. 2). γ) Αἱ ἀποκλίσεις δικαιολογοῦνται καὶ ἄνευ προσφυγῆς εἰς ἄλλας μεταφράσεις, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν παραθέτει ὁ Κλήμης (ἐλευθέρως, μωσαϊκὰ κ.λπ.), τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ μεγίστου ἀριθμοῦ τῶν ἀποκλίσεων (ἐλαφραί).

Ἄριθμ. 18, 27-28

Ἴδου Κύριος λαμβάνει ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἐθνῶν,
ὡσπερ λαμβάνει ἄνθρωπος τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ τῆς ἄλλω
καὶ ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ ἔθνους ἐκείνου ἄγια ἄγιαν.

(Α' Κλ. 29 ΒΕΠΕΣ 1,25)

Δευτερ. 9, 12-14. Ἐξόδ. 32, 32

9,12 ... Μωϋσῆ, Μωϋσῆ, κατὰβηθι τὸ τάχος ἐντεῦθεν, ὅτι ἠνόμησεν ὁ
λαός σου, οὗς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου παρέβησαν
ταχὺ ἐκ τῆς ὁδοῦ ἧς ἐνετείλω αὐτοῖς, ἐποίησαν ἑαυτοῖς χω-
νεύματα.

13 Καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς αὐτόν· λελάληκα πρὸς
σὲ ἅπαξ καὶ δις λέγων· ἑώρακα τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ ἰδοὺ
ἐστὶ σκληροτράχηλος·

14 ... ἔασον με ἐξολοθρεῦσαι αὐτούς, καὶ ἐξάλειψω τὸ ὄνομα
αὐτῶν ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα
καὶ θαυμαστὸν καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦτο.

Ἐξ. 32, 32. Καὶ εἶπεν Μωϋσῆς· μηθαμῶς, Κύριε· ἄφες τὴν ἁμαρτίαν
τῷ λαῷ σου, ἢ καμὲ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου ζώντων.

(Α' Κλ. 53 ΒΕΠΕΣ 1,34)

12,7 Ἐλευθέρα ἀπόδοσις τοῦ Ἄριθμ. 18,27 ἔχοντος οὕτως·

18,27 «Καὶ λογισθήσεται ὑμῖν τὰ ἀφαιρέματα ὑμῶν ὡς σίτος ἀπὸ ἄλλω καὶ ἀφαίρεμα
ἀπὸ κληνοῦ».

18,28 «ὡς τὸς ἀφελεῖτε καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν ἀφαιρέματων κυρίου ἀπὸ πάντων ἐπιθε-
κάτων ὑμῶν, ὅσα ἐὰν λάβητε παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ δώσετε ἀπ' αὐτῶν ἀφαίρεμα Κυρίῳ
Ἰσραὴλ τῷ ἱερεῖ».

Δευτ. 9,12. «Μωϋσῆ, Μωϋσῆ» Προσθήκη πρὸς δραματικωτέραν ἀπόδοσιν
«χωνεύματα» ἀντὶ ἐνικεῦ «χώνευμα». Μνημονικὸν σφάλμα.

9,13. «Καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς αὐτόν». Ἀλλαγὴ τοῦ προσώπου ἀπὸ ἀ' εἰς γ'. Προ-
έρχεται ἐκ τῆς προθέσεως (βλ. στίχ. 12) τοῦ Κλημεντος νὰ ἀποδώσῃ δραματικῶς τὴν συνο-
μίλιαν Θεοῦ—Μωϋσέως. Ὁμιλεῖ ὡς πρὸς τρίτον ἀναφερόμενος εἰς τὸν Μωϋσέα.

9,14. «καὶ θαυμαστὸν» ἀντὶ «καὶ ἰσχυρόν».

Ἐξόδ. 32,32. Τὸ χωρίον εἶναι περιληπτικὴ ἀπόδοσις τῶν στ. 32, 31-32.

«Μηθαμῶς, Κύριε, ἄφες τὴν ἁμαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ ἢ καμὲ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου
ζώντων». Μόνον εἰς τὸν Κλήμεντα Ρώμης. Πρβλ. Brook—McLean, ἔνθα ἀνωτ.

Δευτερ. 32, 8-9

- 8 ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπει-
 ρεν υἱὸς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀρι-
 θμὸν ἀγγέλων Θεοῦ.
 9 Ἐγεννήθη μερίς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ,
 σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ.

(Α' Κλ. 29 ΒΕΠΕΣ 1,25)

Δευτερ. 32, 15

- ...ἔφαγεν καὶ ἔπιεν καὶ ἐπλατύνθη καὶ ἐπαχύνθη καὶ ἀπελάκτισεν
 ὁ ἡγαπημένος.

(Α' Κλ. 3 ΒΕΠΕΣ 1,14)

Παροιμ. 1,23-33

- 23 ...ἰδοὺ προήσομαι ὑμῖν ἐμῆς πνοῆς ῥῆσιν, διδάξω δὲ ὑμᾶς τὸν ἐμὸν
 λόγον.
 24 ἐπειδὴ ἐκάλουν καὶ οὐχ ὑπηκούσατε καὶ ἐξέτεινον λόγους καὶ οὐ προσεί-
 χετε,
 25 ἀλλὰ ἀκύρους ἐποιεῖτε τὰς ἐμὰς βουλὰς, τοῖς δὲ ἐμοῖς ἐλέγχοις ἠπειθή-
 σατε,
 26 τοιγαροῦν κἀγὼ τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλείᾳ ἐπιγελάσομαι, καταχαροῦμαι δέ,
 ἥνικα ἂν ἔρχηται ὑμῖν ὄλεθρος,
 27 καὶ ὡς ἂν ἀφίκηται ὑμῖν ἄφνω θόρυβος, ἡ δὲ καταστροφή ὁμοία κατα-
 γίδι παρῆ, ἡ ὅταν ἔρχηται ὑμῖν θλίψις καὶ πολιορκία...
 28 ἔσται γὰρ ὅταν ἐπικαλέσησθέ με, ἐγὼ δὲ οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· ζη-
 τήσουσιν με κακοί, καὶ οὐχ εὐρήσουσιν.
 29 ἐμίσησαν γὰρ σοφίαν, τὸν δὲ φόβον τοῦ Κυρίου οὐ προσείλαντο,
 30 οὐδὲ ἠθελον ἐμαῖς προσέχειν βουλαῖς, ἐμυκτήριζον, δὲ ἐμοὺς ἐλέγχους.
 31 τοιγαροῦν ἔδονται τῆς ἑαυτῶν ὁδοῦ τοὺς καρπούς, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσε-
 βείας πλησθήσονται.

32,9 Ο' «καὶ» Σύντησις.

Δευτ. 32,15: «(Καὶ) ἔφαγεν (Ἰακώβ) καὶ (ἐνεπλήσθη) (Ῥδαὶ 2,15) καὶ ἀπελάκτι-
 σεν ὁ ἡγαπημένος. (ἐπλατύνθη), ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη· (καὶ ἐγκατέλιπεν Θεὸν τὸν ποι-
 ῆσαντα αὐτὸν καὶ ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ).»

Ἡ σύντησις τοῦ χωρίου εἶναι προφανῆς καὶ ἐκτεταμένη ἢ ἀποκοπὴ τῶν λέξεων
 Τὸ προστεθὲν «καὶ ἔπιεν» προέρχεται, ἴσως, ἐκ τοῦ προηγουμένου στίχ. Δευτερ. 32,
 19 β. Αἱ ἐντὸς παρονομαστικῶν λέξεις ( ) δηλοῦν τὰς ἐκ τῆς συντησέως ἀποκοπιέσας τοιαύτας
 1,27. «ὁμοίως». Πρβλ. Rahlfs. «ὁμοίως» «ἡ» ἀντὶ πρβλ. Rahlfs «καὶ». Παραλεί-
 πεται τὸ «ἡ ὅταν ἔρχηται ὑμῖν ὄλεθρος».

32 ἀνθ' ὧν γὰρ ἠδίκουν νηπίους, φονευθήσονται, καὶ ἐξετασμός ἀσεβεῖς ὀλεῖ·

33 ὁ δὲ ἐμοῦ ἀκούων κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι πεποιθὼς καὶ ἡσυχάσει ἀφόβως ἀπὸ παντὸς κακοῦ.

(Α' Κλ. 57 ΒΕΠΕΣ 1,36)

Παροιμ. 2,21-22

21 Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑποληφθήσονται ἐπ' αὐτῆς.

22 ...οἱ δὲ παρανομοῦντες ἐξολοθρευθήσονται ἀπ' αὐτῆς.

(Α' Κλ. 14 ΒΕΠΕΣ 1,18)

Παροιμ. 3,12

ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται.

(Α' Κλ. 55 ΒΕΠΕΣ 1,35)

Παροιμ. 20,27

Πνεῦμα Κυρίου λύχνος ἐρυνῶν τὰ ταμεῖα τῆς γαστροῦ.

(Α' Κλ. 21 ΒΕΠΕΣ 1,22)

Σοφ. Σολ. 2,24

...θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.

(Α' Κλ. 3 ΒΕΠΕΣ 1,14)

Σοφ. Σολ. 12,12

Τίς ἐρεῖ αὐτῷ· τί ἐποίησας; ἢ τις ἀντιστήσεται τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ;

(Α' Κλ. 27 ΒΕΠΕΣ 1,24)

Ἡσαίας 1,16-20

16 Λούσασθε καὶ καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπάνωτι τῶν ὀφθαλμῶν μου, καύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν,

1,33. «πεποιθὼς». Προσθήκη.

Παροιμ. 2,21. Οἱ Ο' ἔχουν «ἐν αὐτῇ» ἀντὶ «ἐπ' αὐτῆς». Μνημ. σφάλμα.

2,22. Κατὰ τοὺς Ο' «οἱ δὲ παράνομοι ἐξωσθήσονται ἐπ' αὐτῆς».

Εἶναι προφανῶς ἐλευθέρᾳ ἀπόδοσις τοῦ 20,27 «Φῶς κυρίου πνοὴ ἀνθρώπων, δὲ ἐρευνᾷ ταμεία κοιλίας».

Σοφ. Σολ. 12,12 Ἑλλείπει «γὰρ» μετὰ τὸ «τίς». «αὐτῷ» Προσθήκη. Πρβλ. καὶ Rahlf's, «τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ». Βλ. πρὸς Ἑφεσίου 6,10. Εἶναι σύνδεσις ἐκ Π. καὶ Κ. Διαθήκης.

Ἡσ. 1,16 «ἀφέλεσθε» Μόνον ἐδῶ, οἱ Ο' «ἀφέλετε». Πρβλ. καὶ J. Ziegler, Isaias 1938 s. 125». Πρβλ. ἐπίσης καὶ 93 (London, XII αἰών), 130 (Wien, XII-XIII αἰών) 360 κ.λ.π.

- 17 Μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ρύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὄφρα νῶ καὶ δικαιοῦσατε χήραν.
 18 καὶ δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος, καὶ ἐὰν ᾧσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ, ἐὰν δὲ ᾧσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ.
 19 Καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε;
 20 ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεταί· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα.

(Α' Κλ. 8 ΒΕΠΕΣ. 1)

Ἦσ. 3,5

Οἱ ἄτιμοι ἐπὶ τοὺς ἐντίμους

(Α' Κλ. 3 ΒΕΠΕΣ 1,14)

Ἦσ. 6,3

καὶ ἐκέκραγον..... "Ἄγιος "Ἄγιος "Ἄγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ κτίσις τῆς δόξης αὐτοῦ.

(Α' Κλ. 334 ΒΕΠΕΣ 1,26)

Ἦσ. 26,20

...εἰσέλθετε εἰς τὰ ταμεῖα μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ὀργὴ καὶ ὁ θυμὸς μου·
 [...καὶ μνησθήσομαι ἡμέρας ἀγαθῆς καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς ἐκ τῶν θηκῶν ὑμῶν.]

(Α' Κλ. 1 ΒΕΠΕΣ 1,33)

Ἦσ. 29,13

Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χεῖλεσιν τιμᾶ, ἡ δὲ καρδιά αὐτῶν πόρρω ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ.

(Α' Κλ. 15 ΒΕΠΕΣ 1,18)

3,5 Μόνον ἐνταῦθα εἰς ἀριθμὸν πληθυντικὸν πρβλ. J. Ziegler, Isaias. Ο' «ὁ ἄτιμος πρὸς τὸν ἐντίμον».

6,3 Τὸ χωρίον εἶναι σύντημησις τοῦ Ἦσ. 6,3.

«ἐκέκραγον». Ὁ Β 87 καὶ μακρὰ σειρὰ μικρογραμμάτων χειρογράφων ἔχει «ἐκέκραγεν». Πρβλ. J. Ziegler, Isaias. S. 142. «Κτίσις». Μόνον ἐδῶ, ἀντὶ «γῆ». «ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον καὶ ἕλεγον». Συντέμενται.

26,20 «εἰσέλθετε» ὁ Κλήμης Ρώμης, ὁ Τερτυλλ. μόνον πρβλ. J. Ziegler, Isaias S. 212. Ἐλλείπει ἐνταῦθα ἡ κτητικὴ ἄντων. «σοῦ». Ἐλλείπει ὡσαύτως ἡ φράσις «ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου, ἀποκρύβηθι. «ἕως οὗ». Μόνον ἐνταῦθα ἀντὶ «ἕως ἄν». «Ἡ ὀργὴ καὶ ὁ θυμὸς μου». Μόνον ἐδῶ ἀντὶ «ἡ ὀργὴ κυρίου».

[ ] Τὸ ὑπόλοιπον εἶναι ἀγνώστου προελεύσεως. (Ἀπόκρυφον;)

29,13 «Οὗτος ὁ λαὸς» μόνον ἐνταῦθα ἀντὶ «ὁ λαὸς οὗτος». Πρβλ. J. Ziegler, Isaias 224. «Αὐτῶν» ἔλλειπει ἐπίσης εἰς C. «Μὲ τιμᾶ» πρβλ. μικρογρ. 46 J. Ziegler, Isaias... ἀντὶ «τιμῶσί με». «ἄπεστιν» Μόνον ἐδῶ ἀντὶ «ἀπέχει».

Ἡ παραπομπὴ εἶναι κατὰ λέξιν εἰλημμένη ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκ. 7,6. πρβλ. χειρόγρ. L 019 (VIII αἰών) καὶ © 038 (IX αἰών).

Ἦσ. 40,10. 62,11

40,10 Ἴδου ὁ Κύριος.....καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ
(62,11) πρὸ προσώπου αὐτοῦ.

ἀποδοῦναι ἐκάστω κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.

(Α' Κλ. 34 ΒΕΠΕΣ 1,26)

Ἦσ. 53,1-12

- 1 Κύριε, τίς ἐπίστευσεν τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;
- 2 ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς παιδίον, ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώσῃ· οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα, καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος,
- 3 ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον ἐκλεῖπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων· ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ πόνῳ καὶ εἰδῶς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη.
- 4 Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει.
- 5 αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.
- 6 πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν,
- 7 καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνος ἐναντίον τοῦ κείραντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.

40,10. αἰδοῦ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας, ἰδοῦ ὁ μισθὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ...». Τὸ χωρίον εἶναι συνετμημένον.

«Πρὸ προσώπου αὐτοῦ» προέρχεται ἀπὸ Ἦσ. 62,11. «ἀποδοῦναι ἐκάστω κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ». Πρβλ. Ἀποκάλυψις Ἰωάννου 22,12.

Τὸ τεμάχιον ἀποτελεῖται ἐξ Ἦσ. 40,10+62,11+Ἀποκ. 22,12.

Ἦσ. 53,2 «ἀνηγγείλαμεν» ἔχουν οἱ ἑλληνικοὶ κώδικες καὶ ἡ πατερικὴ παράδοσις. Πρβλ. J. Ziegler.

Στίχ. 3. «παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων». Μόνον ὁ Κλήμης Ρώμης. «Καὶ πόνῳ». Κλήμης Ρώμης, 565,958, Ὄρ. III 119, X, 132. Προέρχεται προφανῶς ἡ προσθήκη αὕτη ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ ἐπομένου στίχου (ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ).

Στίχ. 5. Ἀλλαγὴ τῆς θέσεως τοῦ «ἁμαρτίας» «ἀνομίας». βλ. Ziegler, Isaias. Τοιαῦται ἀλλαγὴ εἶναι συχναὶ εἰς μίαν ἐκ στήθους χρῆσιν χωρίου τινος. πρβλ. 86. Ο' C 403, 456 534 538 Bo Syp Eus. comm. et dem. et ecl. Ath. I 153 II 1025 Cyr. Hi.

Στίχ. 6. «ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν» ὁ Κλήμης Ρώμης κ. ἔ. πρβλ. Ziegler, Isaias ἐν τῇ γραφῇ κατὰ ἁμαρτίας ἡμῶν

Στίχ. 7. Ο' «τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος». Ἐλλείπει τὸ «αὐτόν» καὶ ἀπὸ τοῦ S B. οἱ C 309 410 544 958 Anst. Dial. Or. III 71 Eus. κ.λ.π. Ziegler, ἐνθ'. ἄνωτ.

- 8 ἐν τῇ ταπεινώσει ἢ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἢ κ ε ι εἰς θάνατον.
- 9 καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.
- 10 Καὶ Κύριος βούλεται καθαρῶσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς· ἐὰν δώτε περὶ ἁμαρτίας, ἢ ψυχὴ ὑμῶν ἔψεται σπέρμα μακρόβιον, καὶ Κύριος βούλεται ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ,
- 11 δεῖξαι αὐτῷ φῶς καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιοῦσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει.
- 12 διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκυλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη.

(Α' Κλ. 16 ΒΕΠΕΣ 1,19)

Ἦσ. 60,17

Καταστήσω...τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει.

(Α' Κλ. 42 ΒΕΠΕΣ 1,30)

Ἦσ. 66,2

ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πραῦν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τὰ λόγια.

(Α' Κλ. 13 ΒΕΠΕΣ 1,18)

Ἦσ. 53,8 «τὴν δὲ γενεάν» μετὰ τῶν 26-86-106 V 147-36-93-46-456 309 239' 403' 407 534 30 κ.λ.π. (Προβλ. Μασωρ. κείμενον **תַּנְי**). «ἤκει» μετὰ τῶν Qmg Γ' 86c-233 449 Bo Syh mg Syt Tht.

Στίχ. 10. «τῆς πληγῆς» μετὰ τῶν S Q 26 O' C 410 538 Just. Eus. comm. «Καὶ κύριος βούλεται» μετὰ τῶν S Syt Eus. ἀντὶ «καὶ βούλεται Κύριος».

Ἦσ. 60,17(Καταστήσω) μόνον εἰς Κλήμεντα Ρώμης. Πρβλ. Μασωρ. (**תַּנְי**). «τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ». Πρβλ. Ziegler, Isaias, ἐνθ' ἄνωτ. καὶ Μασωρ. (**תַּנְי**) (=«σοῦ»).

«καὶ τοὺς διακόνους αὐτοῦ ἐν πίστει» μόνον εἰς Κλήμεντα Ρώμης, τελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀγνώστου κειμένου (Κ.Δ.;) Πρβλ. καὶ Ad. Harnack, Einführung in die Alte Kirchengeschichte. Das Schreiben der Römischen Kirche an die Korinthische aus der Zeit Domitians (I Clemensbrief) 1929, σ. 68, ὑπόσημ. 1.

Ἦσ. 62,2 «τὸν πραῦν» μετὰ τῶν Διδ. Βαρνάβα, Hil. Πρβλ. Μασωρ. (**תַּנְי**) ἢ διορθ. **תַּנְי**. «τρέμοντά μου τὰ λόγια». Μόνον ὁ Κλήμης Ρώμης.

Ἰεζεκιήλ 33.11

...Ζῶ ἐγὼ λέγει Κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν.

(Α' Κλ. 8 ΒΕΠΕΣ 1,16)

Ἰερεμ. 9,22-23

(22)23 μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ.

(23)24 ἀλλ' ὁ καυχόμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω, τοῦ ἐκζητεῖν αὐτὸν καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην.

(Α' Κλ. 13 ΒΕΠΕΣ 1,18)

Δανιήλ 7,10

...μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ.

(Α' Κλ. 33 ΒΕΠΕΣ 1,26)

Ἰεζ. 33,11 Ὁ Ἀλεξανδρινὸς κώδιξ (Α) ἔχει «ἁμαρτωλοῦ», ὡς ἐνταῦθα ὁ Κλήμης πρβλ. ἐπίσης 106 C-403', 456.

Τὸ χωρίον τοῦ Ἰεζεκιήλ (33,11) ἐκτίθεται συντετηγμένον κατὰ τὸ β' ἡμιστίχιον.

Ἡ ἐννοια τοῦ συντηγθέντος («ὡς τὸ ἀποστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καὶ ζῆν αὐτόν») εἶναι ἡ μετάνοια. «Τάδε» Τὸ ἐλλείπον «τάδε» ὑπάρχει εἰς Β (ατικανόν) 410 Q 534. κ.λ.π.

Ἰεζ. 9,23 Τὸ 23 α πρβλ. καὶ Α' Κορινθ. 1,31. 23 β πρβλ. καὶ Α' Βασ 2,10 β.

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι μ ω σ α ἰ κ ὀ ν (Ἰερεμ. 9,22+Α' Κορ. 1,31 (Β' Κορ. 10,17)+Α' Βασ. 2,10). Πιθανώτερον, ὅμως, μὲν φάνεται ὅτι πρόθεσις τοῦ Κλήμεντος ἦτο ἡ χρησιμοποίησις τοῦ Ἰερεμ. 9, 22-23. Τελῶν ὅμως ὑπὸ ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς Κ. Διαθήκης, ἀποδίδει τὸ 9,23β κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου (ἐνθ' ἄνωτ.) παραπομπήν. Οὕτω τὸ ἀπόσπασμα παραιοῦσεται ὡς σύνδεσις τριῶν διαφόρων βιβλίων τῶν δύο Διαθηκῶν. Συνεπεία τῆς ἐπιδράσεως τῆς Κ. Διαθήκης τὸ χωρίον Ἰερεμ. 9,22 συντέμνεται ὡς ἀκολουθῶς.

Ο' «... Μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ (καυχάσθω) ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ (καυχάσθω) ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ».

23. «μηδὲ» Κλήμης Ρώμης, Ὁριγένης III 82. 149 κ.λ.π. Πατέρες.

24. «ἀλλ'» Κλήμης Ρώμης, Q (Codex Marchalianus) V (Codex Venetus) κ.λ.π.

μικρογράμματα (26, 86, 130, 198, 410, 534, 544, 613, 88, 233, 62).

Βλ. καὶ J. Ziegler, Beiträge zur Jeremia-Septuaginta (Mitteilungen VI. Göttingen 1958).

Δαν. 7,10 Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀλλαγῆς τῆς σειρᾶς τῶν δύο τεμαχίων τοῦ στίχου. Τὸ κείμενον προέρχεται ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος (Βλ. Rahlfs, voll II) καὶ ἔχει οὕτω·

«Ποταμὸς πυρὸς εἶλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ· κριτήριον ἐκάθισεν καὶ βίβλοι ἤνεφχθησαν».

Δοθείσης τῆς περὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰῶνος τοποθετουμένης δραστηριότητος τοῦ Θεοδοτίωνος γενᾶται χρονολογικὸν πρόβλημα. Ἡ συγγραφή τῆς παρούσης ἐπιστολῆς τοῦ Κλήμεντος τίθεται ἕνα αἶψα περίπου πρὸ τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος (τῷ 96 μ.Χ.). Μένει ἡ ἐκδοχή, ὅτι κατὰ μεταγενεστέραν ἀντιγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς τὸ πρῶτον δὲν διεσώθη, εἰσῆχθη ὡς πρῶτον τὸ «ἐλειτούργουν» τοῦ Θεοδ. ἀντὶ τοῦ «ἀεθράπευον» τῶν Ο'.

Ἰώβ 1,1

Ἰώβ δὲ ἦν δίκαιος καὶ ἀμεμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς κακοῦ.

(Α' Κλ. 17 ΒΕΠΕΣ 1,20)

Ἰώβ 4,16-18.15,15-16. 4,19-21. 5,1-5

4, 16...οὐκ ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου, ἀλλ' ἦ αὐραν καὶ φωνὴν ἤκουον.

17 Τί γάρ; μὴ καθαρὸς ἔσται βροτὸς ἐναντι Κυρίου; ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀμεμπτος ἀνὴρ;

18 εἰ κατὰ παιδῶν αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπενόησεν.

15,15...οὐρανὸς δὲ οὐ καθαρὸς ἐνώπιον αὐτοῦ·

16 ἔα δε...

4, 19 οἱ κατοικοῦντες οἰκίας πηλίνας, ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμέν. Ἔπεσεν αὐτοὺς σιγή τὸς τρόπον.

20 καὶ ἀπὸ πρωΐθεν ἕως ἑσπέρας οὐκ ἔτι εἰσιν, παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπώλοντο.

21 ἐνεφύσησεν αὐτοῖς καὶ ἐτελεύτησεν παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν.

5,1 Ἐπικαλέσαι δέ, εἴ τίς σοι ὑπακούσεται, ἢ τίνα ἀγίων ἀγγέλων ὄψῃ.

2 Καὶ γὰρ ἄφρονα ἀναιρεῖ ὀργή, πεπλανημένον δὲ θανατοῦ ζῆλος.

3 Ἐγὼ δὲ ἐώρακα ἄφρονας ρίζας βάλλοντας, ἀλλ' εὐθέως ἐβρώθη αὐτῶν ἡ διαίτα.

4 πόρρω γένοιτο οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἀπὸ σωτηρίας, κολαβρισθεῖσαν ἐπὶ θύραις ἡσσόνων καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος.

Ἰώβ 1,1 Ο' (ἄνθρωπός τις ἦν ἐν χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι, ᾧ ὄνομα) Ἰώβ, (καὶ) ἦν (ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος) ἀληθινός, ἀμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Σύντμησις, ἀλλαγὴ, ἀντικατάστασις. Ἐντὸς τῆς ( ) παρενθέσεως τίθενται τὰ λόγῳ τῆς συντμήσεως ἐκπίπτοντα τμήματα.

Ἰώβ 4,17. «ἐναντι» ἀντὶ «ἐναντίον» Rahlfs, Septuaginta.

Ἰώβ 15,15. «ἐνώπιον» ἀντὶ «ἐναντίον» Rahlfs, ἐνθ' ἄνωτ.

4,19. «οἱ κατοικοῦντες» ὄνομ. ἀντὶ αἰτιατ. «αὐτοὺς δὲ κατοικοῦντας» συνεπεῖα τῆς μετὰ τοῦ 15,16 συνδέσεως «ἔα δέ ...» «Ἔπεσεν» ὀρθογραφικόν.

Ἰώβ 4,21. Ἐλλείπει ἐνταῦθα τὸ «γάρ».

«ἐτελεύτησαν» εἰς τὴν θέσιν τοῦ «ἐξηράνθησαν ἀπώλοντο». Ἡ σύντμησις τοῦ στίχου πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐννοίας δύο ρημάτων. «ἐξηράνθησαν, ἀπώλοντο» δι' ἐνὸς «ἐτελεύτησαν».

Ἰώβ 5,1. «ἀγίων ἀγγέλων» ἀναστροφή.

Ἰώβ 5,3. Πλ. «ρίζας» ἀντὶ ἐν. «ρίζαν». Πρβλ. Rahlfs, Septuaginta.

Ἰώβ 5,4. Ἐλλείπει τὸ «δὲ». Βλ. Rahlfs, ἐνθ' ἄνωτ.

5 ἃ γὰρ ἐκείνοις ἡτοίμασται, δίκαιοι ἔδονται, αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν οὐκ ἐξαίρετοι ἔσονται.

(Α' Κλ. 39 ΒΕΠΕΣ 1,28-29)

Ἰωβ 5,17-26

- 17 Μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἤλεγξεν ὁ Κύριος· νουθέτημα δὲ παντοκράτορος μὴ ἀπαναίνου·
 18 αὐτὸς γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν· ἔπαισεν, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἴασαντο,
 19 ἐξάκις ἐξ ἀναγκῶν ἐξελεῖται σε, ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ οὐ μὴ ἄψηται σου κακὸν
 20 ἐν λιμῷ ρύσεται σε ἐκ θανάτου, ἐν πολέμῳ δὲ ἐκ χειρὸς σιδήρου λύσει σε.
 21 καὶ ἀπὸ μάστιγος γλώσσης σε κρύψει, καὶ οὐ μὴ φοβηθῇς κακῶν ἐπερχομένων.
 22 ἀδίκων καὶ ἀνόμων καταγελάσῃ, ἀπὸ δὲ θηρίων ἀγρίων οὐ φοβηθῆς.
 23 Θῆρες γὰρ ἄγριοι εἰρηνεύσουσιν σοί·
 24 Εἴτα γνώσῃ ὅτι εἰρηνεύσει σου ὁ οἶκος, ἡ δὲ δίαίτα τῆς σκηνῆς σου οὐ μὴ ἀμάρτη.
 25 γνώσῃ δὲ ὅτι πολὺ τὸ σπέρμα σου, τὰ δὲ τέκνα σου ὥσπερ τὸ παμβότανον τοῦ ἀγροῦ.
 26 ἐλεύσῃ δὲ ἐν τάφῳ ὥσπερ σῖτος ὥριμος κατὰ καιρὸν θεριζόμενος, ἡ ὥσπερ θήμωνιὰ ἄλωνος καθ' ὥραν συγκομισθεῖσα.

(Α' Κλ. 56 ΒΕΠΕΣ 1,36)

Ἰωβ 11,2-3

- 2 Ὁ τὰ πολλὰ λέγων καὶ ἀντακουσεται· ἡ ὁ εὐλαλος οἴεται εἶναι δίκαιος, εὐλογημένος, γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβιος.
 3 μὴ πολὺς ἐν ῥήμασιν γίνου.

(Α' Κλ. 30 ΒΕΠΕΣ 1,25)

Ἰωβ 5,5. «ἐκείνοις ἡτοίμασται» ἀντὶ «ἐκείνοι συνήγαγον». Rahlf's. 'Ἡ ἀπόκλισις αὕτη ὀφείλεται εἰς ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς Κ.Δ. (Μάρκ. 10,40 αἰς ἡτοίμασται).

Ἰωβ 5,17. Ἐλλείπει τὸ «δέ». Rahlf's, ἐνθ' ἄν.

Ἰωβ 5,19. Ἰὸ «σὲ» πρὸ τοῦ «ἐξελεῖται» Rahlf's, ἐνθ' ἄν.

Ἰωβ 5,21. περιττὸν τὸ «καί».

«φοβηθήσῃ» ἀντὶ «φοβηθῆς». Ὁρθογραφικόν.

Ἐλλείπει «ἀπὸ» Βλ. Rahlf's, ἐνθ' ἄν. «ἀπὸ κακῶν ἐπερχομένων».

Ἰωβ 5,25. Ἐλλείπει «ἔσται». Σύντμησις.

Ἰωβ 11,2. Ο' «καί». Σύντμησις.

Ἰώβ 14,4-5

Οὐδεις καθαρὸς ἀπὸ ρύπου, οὐδ' ἂν μιᾶς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

(Α' Κλ. 17 ΒΕΠΕΣ 1,20)

Ἰώβ 19,26

Καὶ ἀναστήσεις τὴν σάρκα μου ταύτην τὴν ἀναντλήσασαν ταῦτα πάντα.

(Α' Κλ. 26 ΒΕΠΕΣ 1,24)

Ἰώβ 38,11

Ἔως ὧδε ἤξεις, καὶ τὰ κύματά σου ἐν σοὶ συντριβήσεται.

(Α' Κλ. 20 ΒΕΠΕΣ 1,24)

Μαλαχ. 3,1

Ταχὺ ἤξει καὶ οὐ χρονιεῖ καὶ ἐξαίφνης ἤξει ὁ Κύριος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ καὶ ὁ ἅγιος ὢν ὑμεῖς προσδοκᾶτε.

(Α' Κλ. 23 ΒΕΠΕΣ 1,23)

Ψαλμ. 2,7-8

7 ...υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε·

8 αἰτῆσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

(Α' Κλ. 36 ΒΕΠΕΣ; 1,28)

Ἰώβ 14,4-5 Ὁ στίχος εἶναι συντετμημένος καὶ ἀποδίδεται ἐλευθέρως. Πρβλ. καὶ Rahls.

14,4. «τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ρύπου; ἀλλ' οὐθεὶς.»

14,5. «ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.»

Ἰώβ 19,26 Χρησιμοποιεῖται ἐλευθέρως τὸ Ἰώβ 19,26 «ἀναστήσαι τὸ δέσμα μου τὸ ἀνατλῶν ταῦτα.» Βάσις τῆς ἐλευθέρως ἀποδόσεως εἶναι ἡ ἀντικατάστασις τῆς λ. «δέρμα» διὰ τῆς λ. «σάρκα». Εἰς τὸ Μικτωρ. κείμενον ὁ στ. εἶναι ἐφθαρμένος. Περιέχει ἐν τούτοις ἀμφοτέρας τὰς λέξεις «σάρκα μου» (=יֵשׁוּבָה לִבִּי) καὶ «δέρμα μου» (=יָרִיב)

Ἰώβ 38,11 Ἐλευθέρως χρησιμοποιεῖται συμπτυχθεὶς ὁ στίχος «Ἐἶπα δε αὐτῆ μέχρι τούτου ἐλεύση καὶ οὐχ ὑπερβήση, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα.»

Μαλ. 3,1 Ἐν σχέσει πρὸς τὸ κείμενον τῶν Ο' παρουσιάζεται τὸ χωρίον τοῦτο συντετμημένον.

J. Ziegler, *Duodecim prophetae* (ἐν *Septuaginta...*) Göttingen 1943 s. 335). «ὁ Κύριος» μόνον ἐδῶ. «Αὐτοῦ». Μόνον ὁ Κλήμης Ρώμης. «καὶ ὁ ἅγιος ὢν ὑμεῖς προσδοκᾶτε». Μόνον ὁ Κλ. Ρώμης.

Τὸ κείμενον τῶν Ο' (πρβλ. Ziegler, ἐνθ' ἄνωτ.) ἔχει οὕτω·

3,1. Ἴδου ἐγὼ ἐξαποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου, καὶ ἐξαίφνης ἤξει εἰς τὸν ναὸν Κύριος, ὢν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὢν ὑμεῖς θέλετε· Ἴδου ἔρχεται, λέγει κύριος παντοκράτωρ».

Σύντημσις, ἀνάπτυξις καὶ ἀλλαγὴ λέξεων παρατηροῦνται εἰς τὸν στίχον τοῦτον.

Ψαλμ. 3,6

...ἐκοιμήθην καὶ ὑπνωσα, ἐξηγέρθην, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ.
(Α' Κλ. 26 ΒΕΠΕΣ 1,24)

Ψαλμ. 17,26-27

26 ...μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἔση
27 καὶ μετ' ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτός ἔση, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις.
(Α' Κλ. 46 ΒΕΠΕΣ. 1,31)

Ψαλμ. 18,2-4

2 Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει
τὸ στερέωμα.
3 ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν.
4 καὶ οὐκ εἰσὶν λόγοι οὐδὲ λαλιαι ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ
φωναὶ αὐτῶν.
(Α' Κλ. 27 ΒΕΠΕΣ 1,24)

Ψαλμ. 21, 7-9

7 ἐγὼ δὲ εἰμὶ σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα
λαοῦ.
8 πάντες οἱ θεωροῦντες ἐξεμυκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χεῖρεσιν, ἐκίνη-
σαν κεφαλὴν·
9 ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον, ρυσάσθω, αὐτόν, σωσάτω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν.
(Α' Κλ. 16 ΒΕΠΕΣ 1,20)

Ψαλμ. 23,1

1 τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.
(Α' Κλ. 54 ΒΕΠΕΣ 1,34)

Ψαλμ. 31, 1-2

1 Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρ-
2 τίας· μακάριος ἄνθρωπος ὃς οὐ μὴ λογισθῆται Κύριος ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἐστὶν
ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος.
(Α' Κλ. 50 ΒΕΠΕΣ. 1,33)

Ψαλμ. 3,6. «Σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ». Ἄγνωστος ἡ προέλευσις τούτου. Πιθανὸν ἐκ τοῦ
Πράξ. Ἀπ. 18,10 «— διότι ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ» δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ α' διὰ β' προ-
σώπου. Πρὸς τούτοις βλ. Ἠσ. 41,10 καὶ 43,5 Ἰησ. Ναυῆ 1,5,9.

Ψαλμ. 18,3. Τὸ ἄρθρον «ἦ» εἶναι προσθήκη.

Ψαλμ. 18,4. Ἀντιστροφή ἀντὶ «οὐκ εἰσὶν λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι».

Ψαλμ. 24,7. Πληθ. «ἀνθρώπων» ἀντὶ ἐνικοῦ «ἀνθρώπου» «ἐξουθένημα». Πρβλ.

Rahlfs «ἐξουθένημα».

Ψαλμ. 31,1. «ἀπεκαλύφθησαν». Πρβλ. Rahlfs. «ἐπεκαλύφθησαν».

Ψαλμ. 31,2. Δοτικὴ «ὦ» Πρβλ. Rahlfs, «οὖ» γενική.

Ψαλμ. 33,12-18. 31,10

- 12 Δεῦτε, τέκνα ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς.
 13 τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς;
 14 Παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ χεῖλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον.
 15 ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν, ζήτησον εἰρήνην καὶ διώξον αὐτήν.
 16 ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὄτα αὐτοῦ πρὸς δέησιν αὐτῶν.
 17 πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιούντας κακὰ τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν.
 18 Ἐκέκραξεν ὁ δίκαιος καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσεν αὐτοῦ καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ ἐρρύσατο αὐτόν.
 31,10 Πολλαὶ αἱ μᾶστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τοὺς δὲ ἐλπίζοντας ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσει.

(Α΄ Κλ. 22 ΒΕΠΕΣ, 1,22)

Ψαλμ. 36,35-37

- 35 Εἶδον ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου.
 36 καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐξεζήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ οὐχ εὔρον.
 37 Φύλασσε ἀκακίαν καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἔστιν ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπων εἰρηνικῶν.

(Α΄ Κλ. 15 ΒΕΠΕΣ 1,18)

Ψαλμ. 48,15

15.....θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς....

(Α΄ Κλ. 51 ΒΕΠΕΣ 1,33)

Ψαλμ. 33,18. Ἐνικός («Ἐκέκραξεν ὁ δίκαιος..... αὐτοῦ... αὐτοῦ... αὐτόν»). Πρβλ. Rahlfs, πληθ. «Ἐκέκραξαν οἱ δίκαιοι ... αὐτῶν... αὐτῶν... αὐτούς».

Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἀριθμοῦ εἶναι μᾶλλον σκόπιμος, τοῦ Κλήμεντος ἐπιθυμοῦντος τὸν στίχον εἰς ὠρισμένον πρόσωπον τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίας ν' ἀναφέρει.

Ψαλμ. 31,10. Πληθ. «τοὺς ἐλπίζοντας» Πρβλ. Rahlfs ἐνικ. «τὸν ἐλπίζοντα».

Ψαλμ. 36,36. Ἀντιστροφὴ τῆς σειρᾶς «ἐξεζήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ οὐχ εὔρον» Πρβλ. Rahlfs, ἐν Septuaginta-Studien, σ. 200 «Ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὔρεθῃ ὁ τόπος αὐτοῦ». Σύνθετον «ἐξεζήτησα» ἀντὶ «ἐζήτησα» «εὔρεθῃ» Πρβλ. Rahlfs «εὔρον». Ἀλλαγὴ χρόνου καὶ προσώπου.

Ψαλμ. 36,37. «Ἴδε» Πρβλ. Rahlfs αἰδέ. Μετάθεσις τόνου.

Ψαλμ. 48,15. «Ποιμανεῖ» μετὰ τῶν SA κ.λ.π. Πρβλ. Rahlfs, «ποιμαίνει».

Ψαλμ. 49,16-23

- 16 Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ διηγῆ τὰ δικαιοῦματά μου καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου ἐπὶ στόματός σου;
- 17 σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω.
- 18 εἰ ἐθεώρεις κλέπτῃν, συνέτρεχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις·
- 19 Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασεν κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκεν δολιότητα·
- 20 καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρὸς σου ἐτίθεις σκάνδαλον.
- 21 Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα· ὑπέλαβες, ἄ ν ο μ ε, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος. ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω σε κατὰ πρόσωπόν σου.
- 22 Σύνετε δὴ ταῦτα, οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ, μήποτε ἀρπάση(ὡς λέων) καὶ μὴ ᾗ ὁ ρυόμενος.
- 23 Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἣν δεῖξω αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

(Α' Κλ. 35 ΒΕΠΕΣ 1,27)

Ψαλμ. 49,14-15: 50,19

- 14 Οὔσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου·
- 15 καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με.
- 50,19 Θυσία/γάρ/τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον....

(Α' Κλ. 52 ΒΕΠΕΣ 1,34)

Ψαλμ. 50, 3-19

- 3 Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου.
- 4 Ἐπὶ πλεῖον πλυνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας μου καθάρισόν με.
- 5 ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἀμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶν διαπαντός.
- 6 Σοὶ μόνῳ ἤμαρτον, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσης ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

Ψαλμ. 49,16 «ἐπὶ» Πρβλ. Rahlfs, Septuaginta «διὰ»

Ψαλμ. 49,21. Ἐπίθ. «ἀνομιε» ἀντὶ οὐσ. Πρβλ. Rahlfs, .. «ἀνομίαν» D. A. Rahlfs, Se ptuaginta-Studien, Göttingen 1907 s. 199.

Ψαλμ. 49,22. Προσθήκη «ὡς λέων» κατ' ἐπίδραση Ψ. 403,24.

Ψαλμ. 49,23. Αἰτιατ. «ἦν» Πρβλ. Rahlfs,... δοτική «ᾗ».

Ψαλμ. 49,15 «σοῦ». προσθήκη.

Ψαλμ. 50,19 «γάρ». προσθήκη.

- 7 Ἴδου γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μή-
τηρ μου.
- 8 Ἴδου γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας· τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου
ἐδήλωσάς μοι.
- 9 Ραντιεῖς με ὑσώπω καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα
λευκανθήσομαι.
- 10 Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, ἀγαλλιάσονται ὅσα τετα-
πεινωμένα.
- 11 Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου καὶ πάσας τὰς
ἀνομίας μου ἐξάλειψον.
- 12 Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον
ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου.
- 13 Μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ
ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ.
- 14 Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶ
στήρισόν με.
- 15 Διδάξω ἀνόμους τὰς ὁδοὺς σου καὶ ἀσεβεῖς ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ σέ.
- 16 Ρῦσαι με ἐξ αἱμάτων, ὁ Θεός, ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου· ἀγαλλιάσεται ἡ
γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου.
- 17 Κύριε, τὸ στόμα μου ἀνοίξεις καὶ τὰ χεῖλη μου ἀναγγελεῖ τὴν αἴνεσίν
σου.
- 18 Ὅτι ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν· ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις.
- 19 Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ
τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει.
- (Α' Κλ. 18 ΒΕΠΕΣ 1,21)

Ψαλμ. 61,5

- 5 ...τῷ στόματι αὐτῶν εὐλογοῦσαν τῇ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρῶντο.
(Α' Κλ. 15 ΒΕΠΕΣ 1,18)

Ψαλμ. 77,36-37; 30,19: 11,4-6

- 36 ...ἠγάπησαν αὐτὸν τῷ στόματι αὐτῶν καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψεύσαντο
αὐτόν,
- 37 ἡ δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπιστάθησαν ἐν τῇ δια-
θήκῃ αὐτοῦ.

Ψαλμ. 50,15. Ο' «ἐπὶ σέ ἐπιστρέψουσι». Ἀλλαγὴ θέσεως.

Ψαλμ. 50,17. Ο' «τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ». Ἀλλαγὴ
θέσεως.

Ψαλμ. 77,36. «ἠγάπησαν». Πρβλ. Rahlf's, «ἠπάτησαν». «Τῷ στόματι» Πρβλ.
Rahlf's «ἐν τῷ στόματι».

30,19 Διὰ τοῦτο ἀλλάλα γενηθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν....

11,4 ἐξολοθρεύσαι Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια, γλῶσσαν μεγαλορρήμονα,
 5 τοὺς εἰπόντας τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν, τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστίν· τις ἡμῶν Κύριος ἐστίν;
 6 ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι, λέγει Κύριος, θήσομαι ἐν σωτηρίῳ παρρησιάσομαι ἐν αὐτῷ.

(Α' Κλ. 15 ΒΕΠΕΣ 1,19)

Ψαλμ. 88,21

Εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί· ἐν ἐλέει αἰωνίῳ ἔχρισσα αὐτόν.

(Α' Κλ. 18 ΒΕΠΕΣ 1,20)

Ψαλμ. 103,4

ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ
 π υ ρ ὁ ς φ λ ὄ γ α .

(Α' Κλ. 36 ΒΕΠΕΣ 1,27)

Ψαλμ. 109,1

...κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

(Α' Κλ. 36 ΒΕΠΕΣ 1,28)

Ψαλμ. 30,19. «Διὰ τοῦτο». Προσθήκη συνδέουσα τὸν 77,37 μετὰ τοῦ 30,19.

Ψαλμ. 11,5. Δοτ. «ἡμῖν». Πρβλ. Rahlfs, γεν. «ἡμῶν».

Ψαλμ. 11,6. «ἐν σωτηρίῳ» μετὰ τοῦ Α πρβλ. «ἐν σωτηρίῳ».

Ψαλμ. 88,21. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι σύνθεσις ἐκ τῶν Ψαλμ. 88,21 + Ἦσ. 54,8 + 1 Βασ. 12,14 κατ' ἀντιγραφὴν ἐκ τῆς Κ.Δ. (Πράξ. Ἐπιστολῶν 13,22), ἀλλαγὴν τῆς σειρᾶς τῶν λέξεων καὶ συμπλήρωσιν.

Οὕτως ἔχομεν:

Ψαλμ. 88,21. «εὗρον Δαυὶδ... ἔχρισσα αὐτόν».

Ἦσ. 54,8. «... ἐν ἐλέει αἰωνίῳ...».

1 Βασ. 13,14. «... ἄνθρωπον κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ».

Πράξ. Ἐπιστολῶν 13,22. «εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου...».

Πρβλ. καὶ Α. Rahlfs, Septuaginta-Studien... σ. 220-201, ἐνθα προσφέρεται μιᾶ ἄλλῃ κατανοήσις τῶν διαφορῶν τῆς χειρογράφου παραδόσεως τοῦ χωρίου τούτου. Νομιζομεν ἐξήγησιν τῆς διαφορᾶς παρέχει ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθειῖσα συγγραφή, ἡ ὁποία εἶναι καὶ πρωτογενῆς, στρεφόμενη εἰς τὸν τρόπον χρήσεως τῆς Π. Διαθήκης ὑπὸ τοῦ Ρώμης Κλήμεντος. Ἡ μεταξὺ τῶν χειρογράφων ἀναζήτησις τῆς παλαιότερας γραφῆς δὲν εὐδοῦται πάντα καὶ εἶναι ἐπισηφαλῆς. — Ἐνταῦθα, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ, ὁ Κλήμης συρράπτει τὰ διάφορα χωρία ἀδιακρίτως προσελεύσεως (Π. ἢ Κ. Διαθήκης) καὶ δημιουργεῖ τὰ προσφιλῆ εἰς αὐτὸν «μωσαικά». Διὰ τοῦτο ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Α. Rahlfs, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 201 «Kommt für Clemens kein einheitslithert Texttypus heraus».

Ψ. 103,4. — «πυρὸς φλόγα». Πρβλ. Rahlfs, Septuaginta «Πῦρ φλέγον».

Ψαλμ. 117,18

παιδεύων ἐπαίδευσέν με ὁ Κύριος, καὶ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκέν με.

(Α' Κλ. 56 ΒΕΠΕΣ 1,36)

Ψαλμ. 117,19-20

19 Ἀνοιξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ.

20 αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ.

(Α' Κλ. 48 ΒΕΠΕΣ 1,32)

Ψαλμ. 140,5

Παιδεύσει με γὰρ δίκαιος ἐν ἐλέει καὶ ἐλέγξει με, ἔλαιον δὲ ἄμαρτωλῶν μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλὴν μου.

(Α' Κλ. 41. ΒΕΠΕΣ 1,35)

Ψαλμ. 108,30 (117,19) 68,32-33

30(19) ...ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ.

32 καὶ ἄρῃσει αὐτῷ ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὄπλάς,

33 ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν.

(Α' Κλ. 52 ΒΕΠΕΣ 1,34)

Ψαλμ. 138,7-8

7 Ποῦ ἀφήξω καὶ ποῦ κρυβήσομαι ἀπὸ τοῦ προσώπου σου;

8 Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ·

ἐὰν ἀπέλθω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς, ἐκεῖ ἡ δεξιὰ σου· ἐὰν καταστρώσω εἰς τὰς ἀβύσσους ἐκεῖ τὸ πνεῦμα σου.

(Α' Κλ. 28 ΒΕΠΕΣ 1,24)

Ψαλμ. 140,5.— Προσθήκη «γάρ». Πρβλ. Rahlfs, Septuaginta.

Πληθ. «ἀμαρτωλῶν». Πρβλ. Rahlfs... ἐνικ. «ἀμαρτωλοῦ».

Ψαλμ. 68,32. Ο' «τῷ Θεῷ», ἀντικατάστασις δι' ὁμοιοπτώτου προσωπικῆς ἀντωνυμίας (αὐτῷ). Αἰτία ἡ σύνδεσις τῶν δύο ψαλμῶν 108,30 καὶ 68,32-33, τῆς ἀντωνυμίας ἀναφερομένης εἰς τὸ «τῷ Κυρίῳ» τοῦ στ. 108,30. Πρόκειται περὶ μωσαϊκοῦ ἐκ δύο διαφόρων Ψαλμῶν.

Ψαλμ. 138,7. «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου

«καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;

8. »ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ εἶ ἐκεῖ·

»ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει·

9. ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ' ἄρθρον

»καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰς ἔσχατα τῆς θαλάσσης,

10. »καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὡδήγησέν με,

»καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου».

Οἱ στίχοι εἶναι προφανῶς περιληπτικὴ ἀπόδοσις τῆς ἐννοίας τῶν ἀνωτέρω στίχ. 7-10.

Πρβλ. καὶ Α. Rahlfs, Septuaginta-Studien, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 201 ἐξ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Αἱ ἐκ τῆς Π.Δ. παραπομπαὶ ἐν τῇ Α' ἐπιστολῇ τοῦ Κλήμεντος Ρώμης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου προέρχονται ἐκ τοῦ κειμένου τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. Αἱ μεταξύ τούτων (παραπομπῶν) καὶ ἐκείνης (μεταφράσεως) διαφοραὶ καὶ ἀποκλίσεις ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν χρησιμοποιεῖ ὁ Κλήμης τὰ ἐκ τῆς Π.Δ. ἀποσπάσματα.

1. Παραθέτει μικρὰ ἢ μεγάλα τεμάχια τῆς Π.Δ. κατὰ λέξιν ἢ ἐλευθέρως ἐκ στήθους.

2. Δημιουργεῖ συνδυασμοὺς χωρίων (μωσαϊκὰ) ἐκ διαφόρων βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης.

3. Αἱ παραπομπαὶ συνδέονται στενῶς μετὰ τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς. Τοῦτο ἀναγκάζει τὸν Κλήμεντα εἰς παραλείψεις (συντμήσεις) ἢ προσθήκας λέξεων.

Τὸ κείμενον τῆς Κ.Δ. ἀσκει ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Κλήμεντος:

α) Παραπομπαὶ ἐκ τῆς Π.Δ. ἐπηρᾶζονται ἐνίοτε ἰσχυρῶς ἐκ χωρίων τῆς Κ. Διαθήκης.

β) Δημιουργοῦνται συνδέσεις χωρίων τῆς τε Π. καὶ Κ. Διαθήκης.

γ) Χρησιμοποιοῦνται θέσεις τῆς Π.Δ. ὑπὸ τὴν μορφήν, τὴν ὅποιαν ἔχουν αὐταὶ εἰς τὴν Κ. Διαθήκην.

ZUSAMMENFASSUNG

Die atl. Zitate in dem Ersten Klemensbriefe gehören zur Septuaginta-Übersetzung. Die Unterschiede zwischen den Zitaten und der Septuaginta versteht man aus der Zitationsweise des Klemens.

1. Er zitiert grössere oder kleinere Teile des A. Ts wörtlich oder frei aber gedächtnismässig immer.

Deshalb a) macht er Stellenkombinationen aus verschiedenen Büchern des A. Ts. (Gen. 15,5b+22,17; Ex 3,11+4,10; Deut. 9,12-19+Ex. 32,32. Ps. 49,14-19+50,15; 77,36-37 30,19+44, 4-6; 108,30 (117, 19) 68,29-33; 33,12-18+34,10; Job 4,16-18+15, 15-16+4,19-21+5,1-5; Ps. 88,21+Jes. 54,8+1 Sam. 13,14).

b) Die Zitate haben eine enge Verbindung zum Kontext; das zwingt ihn Wörter ausfallen zu lassen oder andere zuzufügen.

2. Der Text des N. Ts. spielt eine sehr grosse Rolle:

a) Die atl. Zitate sind manchmal stark von ntl. Zitaten beeinflusst. (Ps. 3,6X Act. 18,10; Ps. 88,21 Jes. 54,8+1 Sam. 13,14X Act. 13,22).

b) Er (Klemen) macht Zusammenstellungen aus A. und N.T. (Sap. 12,12+Eph. 6,10; Jes. 40,10+62,11+Ap. 22,12).

c) Er benutzt atl. Stellen, wie sie im N.T. zitiert worden sind. (Num. 12,1=Hebr. 3,5; Jes. 29,13=Mar. 7,6; Jer. 9,22-23-1=Kor. 1,31 od. 2 Kor. 10,17).